
Nastává soumrak fotožurnalismu?

Nastává soumrak fotožurnalismu?

Publikace „Soumrak fotožurnalismu? Manipulace fotografií v digitální éře“ autorů Aleny Lábové a Filipa Lába zachycuje novinářskou fotografii po dvou desetiletích digitální nadvlády, kdy se situace okolo digitálního zobrazení ustálila a je možné se s mírným odstupem ohlédnout zpět.

Autoři knihy PhDr. Alena Lábová a MgA. Filip Láb, Ph.D., působí v Institutu komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV a problematice fotožurnalismu se systematicky věnují (nejen) při výuce studentů.

Knižka „Soumrak fotožurnalismu? Manipulace fotografií v digitální éře“ vyšla v rámci fakultního výzkumného záměru

S jakým úmyslem jste ke tvorbě knihy přistupovali? Měla to být primárně skripta pro vaše studenty nebo jste mířili rovnou i na širší veřejnost?

F. Láb: Obsah knížky je součástí toho, co na fakultě přednášíme. Téma etiky fotožurnalismu je palčivým problémem už od té doby, co fotografie existuje. S nástupem digitálních fotografií v posledních 20 letech tento problém vygradoval. A my jsme si řekli, že by stálo za to shrnout materiál, který máme k dispozici a jenž reflektuje změny, které se udály v novinářské oblasti s přechodem na počítačovou techniku. Navíc máme pocit, že se situace v oblasti digitální fotografie po prudkém rozvoji na chvíli stabilizovala a dá se již ohlédnout zpátky.

A. Lábová: Téma je rovněž součástí našeho fakulního výzkumného záměru. V rámci něj jsme řešili, co znamenaly nové technologie pro mediální oblast, s čímž přechod od klasické k digitální fotografii úzce souvisí. Právě zde jsou nejnápadnější etické problémy a možnosti manipulace fotografie. Po čtyřech letech práce na projektu jsme došli k závěru, že by téma mohlo zajímat i někoho jiného než nás. V zahraničí se už tyto věci berou velmi vážně a každý prohršek fotoreportéra se hned řeší, zatímco u nás se tím nikdo nezabývá. Rekapitulací jsme chtěli ukázat, k čemu u nás pravděpodobně také dojde a že je tedy vhodné o ohrožení důvěryhodnosti fotografie uvažovat.

Jak vychází v oblasti novinářské etiky česká média ve srovnání s těmi zahraničními?

A. Lábová: Jedna kapitola ukazuje etické kodexy významných zahraničních deníků, které stanovují přísná pravidla pro zacházení s fotografiemi a definují, do jaké míry je možné úpravy fotografií dělat. Ve srovnání s našimi periodiky se ukazuje, že my máme velice obecné kodexy, které se týkají spíše chování novinářů než obsahových věcí a fotografií neřeší vůbec. Tato publikace by tedy mohla přispět i k tomu, aby se situace v médiích změnila.

Kde je tedy ta etická hranice? Které úpravy jsou u reportážní fotografie, již vy jste se převážně zabývali, ještě přijatelné, a které již únosné nejsou? Jsou třeba přijatelné zásahy prováděné v rámci větší „uměleckosti“ snímku, kdy vymažu sloup „trčící“ z hlavy?

F. Láb: Třetinu knihy jsme věnovali případovým studiím z anglosaské oblasti, jež se zabývají právě těmi situacemi, které popisujete. Někde jsou kompozičně navíc nohy, tak je reportér vyretušuje. Nebo během zápasu fotograf nestihne při gólu vyfotit míč, tak ho tam dodělá. Resumé naší knížky je, že důvěryhodnost fotografů a novinářů obecně je jejich jedinou hodnotou. Tyto, byť na první pohled banální, zásahy, které nemusejí hrát zdánlivě významnou roli, tuto důvěryhodnost strašným způsobem podkopávají, a média tak mohou přijít o jediný kredit, který mají. My tedy razíme tezi, že není žádná malá lež. Buď se věci říkají tak, jak jsou, nebo jsou nepravdivé. Novinář by se měl vždycky snažit držet toho, byť nedostižného, konceptu objektivnosti.

A. Lábová: Právě u obrazu je toto velmi důležité. Pokud někdo sleduje zpravodajství, předpokládá, že psané slovo je objektivní, ale stojí za ním určitý člověk. A na tuto „hru“ přistoupí. Ale u fotografie jsou lidé zvyklí, protože už s tímto zařízením mají sami zkušenosti, že obrázek znázorňuje to, co bylo před objektivem. Proto mají pocit, že to, co vidí na obrázku, přesně znázorňuje realitu. Když někdo vyretušuje sloup z hlavy nebo přebývající nohy a čtenář se to dozví, tak se představa reality narušuje. Někteří teoretikové oponují, že k těmto situacím docházelo i za klasické fotografie, jenom se o tom nemluvalo. V jedné kapitole proto rekapitulujeme, jak se v historii fotografie používaly způsoby úpravy fotografované skutečnosti. Takže manipulace existovaly, existují a budou existovat.

Jaké zásadní změny tedy využívání digitální fotografie přineslo?

F. Láb: Fotky se upravovaly od prvního roku vzniku této technologie. Už tehdy došlo k první manipulaci s obsahy a významy zobrazené skutečnosti na fotce. Ale od počátku do konce 20. století, kdy panovala tradiční fotografická éra, vždy existovala nějaká materiální matrice, která byla důkazem, že snímek existoval. Vždy existoval negativ, který prokázal, že fotografie je modifikovaná. Digitální technologie zrušily instituci tohoto důkazu. Dnes nemáte žádnou hmotnou matici, kterou byste mohla prezentovat jako originál snímku. Přispěla k tomu ještě i druhá věc. Dnes je možné fotografii upravovat na úrovni základního stavebního prvku, toho jednoho pixelu. Takže je možné úpravu udělat tak dokonale, že ani profesionál není zpětně schopen ji odhalit. Dříve se tyto úpravy dělaly jen pomocí nůžek, lepidla, retušovacích per a štětečků. I s tím se dal udělat velmi povedený falzifikát, ale vždy jste velmi rychle skončili s dokazováním jeho autenticity. Dalším problémem je, že cesta úprav fotografií se otevřela široké veřejnosti. Nyní je schopen tyto úpravy dělat každý, kdo má na svém stole počítač. Dříve musel být člověk velmi zkušený a vynalézavý, aby překročil technické limity.

Mohou ale zaznívat názory, že tento přístup omezuje současný trend zpravodajství. Čtenáři jsou zvyklí sledovat světové dění v přímém přenosu a k tomu patří i vypovídající fotografický materiál. Co když se ale fotografovi nepodaří na jednom snímku zachytit to, co zrovna potřeboval?

A. Lábová: Takový nejznámější případ fotografické manipulace ze zpravodajství, navíc válečného zpravodajství, máme zrovna zachycený na obálce knihy. Fotograf, který byl v Iráku, poslal do redakce tuto poslední fotografii. Redakce ji publikovala. Editor měl ale v Iráku známé a s lupou zkoumal dav sedících lidí, aby tam zkusil najít své příbuzné. A zjistil, že v davu se některé postavy opakují. Takže kontaktovali fotografa a on přiznal, že byl po celém dni velmi unavený, a když si prohlížel, co vyfotil, zjistil, že nemá tu jednu správnou fotku, kde by byla celá událost obsažena. Takže v počítači zkombinoval fotky, na niž měl úžasného vojáka, který ukazuje uprchlíkům, kam si mají sednout, a druhou fotografii, kde měl pána, který drží dítě. Byl z toho obrovský skandál, který se dostal do učebnic etiky jako absolutně nepřijatelná manipulace s obsahem fotografií. Přestože on nechtěl záměrně nikoho podvést, ale „jen“ udělat dokonalou fotografii, která by přesně vystihla, co se ten den událo, a byla i vizuálně krásná.

F. Láb: Tam vlastně dochází i k zásadním významovým posunům, co ten snímek říká. Z původní situace, kdy voják lidem něco říká, vznikl snímek, kdy voják puškou míří na otce držící malé dítě. Pokusili jsme se dohledat i další nejzajímavější případy za posledních 15 let a doprovodili jsme je etickými kodexy, které se tyto situace snaží řešit.

A. Lábová: Dnes už se našťastí vyučuje mediální výchova i na středních školách, v rámci níž se dětem vysvětluje, že to, co vidí v médiích, si musí nějakým způsobem přebrat. A je potřeba říkat, že nejenom to, co se vidí nebo píše, ale ani to, co je na obrázcích, nemusí být úplně pravda. Mediální gramotnost by tedy měla být doplněna i o vizuální gramotnost.

Popisujete v knize i nějaké případy z české mediální scény?

A. *Lábová*: U nás se zatím takto razantní úpravy nevyskytly. Oblíbené je spíše u sportovních fotografií dodělávání puků a míčků. My jsme provedli studii, v rámci níž jsme zjišťovali, co považují čeští fotoreportéři a obrazoví editoři za přípustné úpravy fotografií. Všichni připustili úpravy, které se dělaly ve fotokomoře – úpravy kontrastu či barevného ladění. Ale u odstranění nohou a přidání výšky postavy se shodovali, že toto už by být povoleno nemělo.

Lábová, Alena - Lába, Filip: Soumrak fotožurnalismu? Manipulace fotografií v digitální éře. Praha, Karolinum 2009, brož., 156 str., 1. vydání, cena 180 Kč.

(Lucie Kettnerová)